

شبیه‌سازی انسان از دیدگاه دین و اخلاق

یک دکتر عبیدالله بادپا

دکتر از دپارتمان عربی دانشگاه کراچی

مدرس دارالعلوم زاهدان

ژنهای انسانی هیچ مشکلی ندارد.»

علی‌رغم منع و مخالفت شدید از سوی بسیاری از کشورها و تأکید بر عدم اعلان امکان چنین تجربه‌ای در عرصه عمل، بعضی‌ها بر این باورند که عملاً این تجربه در آمریکا و بریتانیا به صورت خیلی محرمانه شروع شده است.

دیدگاه‌های جهانیان درباره شبیه‌سازی انسان

وقتی که این پیشرفت از دیگر موجودات گذشت و دانشمندان تفصیلی درباره شبیه‌سازی انسان ارائه کردند، در گوشه و کنار جهان در مورد پیامدهای اجتماعی، اخلاقی و دینی آن بحث‌ها و گفتگوهای جدی آغاز شد. عده زیادی از دانشمندان و متخصصان اروپایی این عمل را مورد انتقاد قرار دادند و از سران کشورها خواستند که باید رسماً ممنوع اعلام گردد. در نتیجه بعضی کشورها به فکر افتادند تا با تمهیدات قانونی از شبیه‌سازی انسان جلوگیری کنند. اخیراً در پارلمان آمریکا طرحی تصویب شد که شبیه‌سازی انسان را ممنوع اعلام کرد. قبل از این دولت فرانسه و آلمان و انگلیس نیز دستکاری در خلقت انسانی را به شدت محکوم کرده و نسبت به پیامدهای اخلاقی آن هشدار دادند.

شبیه‌سازی انسان از دیدگاه دین و اخلاق

شایان ذکر است که علماء و فقهای تمام ادیان و مذاهب به پیامدهای غیر اخلاقی آن اذعان کرده و آنرا کاری نادرست و ضد انسانی تلقی کرده‌اند.

شورای فتوی و مجمع فقهی دانشگاه الازهر مصر اعلام کرد: «این عمل با اصل خلقت که خداوند تعالی انسان را از یک زوج می‌آفریند، منافات دارد، چرا که نوزاد شبیه‌سازی شده محصول پدر و مادر نیست و به جنس واحد تعلق دارد»^(۱)

همچنین سخنگوی واتیکان شبیه‌سازی انسان را نوعی عمل وحشیانه قرار داده و آنرا فاقد اصول انسانی و اخلاقی خوانده

خبر شبیه‌سازی گوسفند مشهوری بنام «دالی -Dolly-» در سال ۱۹۹۶ میلادی، و شماری دیگر از حیوانات مانند موش، میمون و گوساله در سالهای پس از آن، موجب آن شد که در محافل علمی و نیز در بین بسیاری از مردم جهان بحث‌های جدی پیرامون شبیه‌سازی مطرح شود، و در واقع به عنوان یک کشف و پیشرفت خارق‌العاده بشمار آید.

شبیه‌سازی چیست؟

در این نوشتار مختصر موضوع مابحث و گفتگوی فنی و علمی درباره حقیقت و تاریخ این پیشرفت و مراحل کار علمی آن نیست، زیرا در این مورد در روزنامه‌ها، مجلات و رسانه‌های گروهی بحث شده و می‌شود. بطور خلاصه در مورد تعریف این عمل می‌توان گفت: شبیه‌سازی تکثیر غیر جنسی است که از روی سلول بالغ یک موجود زنده از قبیل گیاه یا حیوان نسخه‌هایی مانند آن ساخته شود که در شکل و شباهت ظاهری با هم کوچکترین تفاوتی ندارند.

ماجرای شبیه‌سازی انسان

در هفته‌های نخست پس از شبیه‌سازی گوسفند مشهور «دالی» تئو چند از پژوهشگران و دانشمندان آمریکایی در آزمایشگاه ACT (Advanced Ceel Technolog) در ایالت ماساچوست طراحی نخستین جنین انسانی شبیه‌سازی شده را مطرح کردند.^(۲) که در سراسر جهان بحث‌های جنجال‌برانگیزی را موجب شد.

آیا شبیه‌سازی انسان ممکن است؟

بدون تردید وقتی شبیه‌سازی در نباتات و سپس در بعضی حیوانات بعمل آمده و دانشمندان در این باره به نتایج مثبت و مطلوبی رسیده‌اند، در چنین صورتی تحقق آن در نسل انسانی نیز بعید نیست. چنانکه دبلین کوری دانشمند بیولوژی آمریکایی در این مورد با صراحت می‌گوید: «آری امکان شبیه‌سازی در

است. نیز پاپ ژان پل دوم در چندین مناسبت به شدت آنرا رد کرده است.^(۳)

آیا شبیه‌سازی انسان نوعی به

مبارزه طلبیدن قدرت الهی بشمار می‌آید

و در نتیجه آن انسان خالق محسوب می‌شود؟

گروهی از علماء با این استدلال که این عمل در واقع نوعی به چالش کشیدن و به مبارزه طلبیدن قدرت پروردگار کائنات است و در نتیجه آن انسان ادعای خالق انسان بودن می‌کند، باید حرام و غیر مشروع قرار داده شود. در حالی که بعد از مطالعه و اطلاع دقیق از این تجربه علمی، می‌توان گفت که حقیقت این چنین نیست زیرا شبیه‌سازی خلق جدید یا حیات بخشیدن نیست بلکه استفاده و بهره‌برداری از حیات موجود است. همانطور که قبلاً اشاره کردیم حقیقت آن بطور مثال همچون بدست آوردن یک عکس و نسخه جدیدی برای اصل است.

و سؤال اینجاست که آیا این کار بدون استفاده از اصل امکان‌پذیر است؟ در جواب باید گفت خیر و به هر صورت باید اذعان کرد که خالق اصل «سلول» Somatic cell و «تخمک» egg بهر حال الله تعالی است: «الا له الخلق والامر»؛^(۴) آگاه باشید که تنها او می‌آفریند و تنها او فرمان می‌دهد. «الذی خلق الموت والحیاء»؛^(۵) همان کسی که مرگ و زندگی را پدید آورده است.

شبیه‌سازی با یک عمل ترکیبی و جایگزینی هسته (Nucleus) بدست آمده از سلول یک موجود زنده بالغ و سپس گذاشتن آن در تخمکی که خالی از هسته است شکل می‌گیرد، و اینها همه آفریده پروردگار هستند.

خلاصه اینکه کار دانشمند فقط ترکیب و جایگزینی و سپس مراقبت از آن هسته در آزمایشگاه است. مولود شکل گرفته از هسته مذکور کاملاً با صاحب سلول مشابهت و مماثلت ژنتیکی دارد. این همانندی و مماثلت صددرصدی بخاطر همین است که انسان شبیه‌سازی شده از راه غیر طبیعی بوجود آمده است. جالب اینکه بعضی از دانشمندان غیر دینی نیز به علت مماثلت کامل انسان شبیه‌سازی شده، این کار را نادرست می‌دانند چرا که این همانندی و مماثلت پیامدهای بسیاری به دنبال دارد، که درباره آنها

صحبت خواهیم کرد.

برای عدم جواز شبیه‌سازی انسان دلایل قوی تری وجود دارد، زیرا امکان دارد در آینده دانشمندان بتوانند این مماثلت کامل را بنحوی از قبیل خال کوبی یا علامت گذاری با تکنیک‌های خاص از بین ببرند، آیا در آن وقت می‌توانیم آنرا جائز و درست بگوییم؟!

از دیدگاه دیگری بعضی از دانشمندان و علماء اسلام گفته‌اند که شاید این پیشرفت در جهت فهم و باور عقیده معاد و حیات پس از مرگ، یک مورد محسوس و قابل فهم باشد. زیرا مشرکان زمان قدیم و مادیرگرایان امروز چنین عقیده‌ای را وهم و دور از حقیقت می‌پندارند در حالی که شبیه‌سازی ثابت می‌کند که انسان که خود مخلوق است به وسیله «سلول» و «تخمک» می‌تواند انسان همانندی بوجود آورد، آیا خداوند خالق قدرت ندارد بار دیگر انسان را از همان ماده اصلی خلق نماید، که رسول اکرم صلی الله علیه وسلم آنرا در حدیث با لفظ «عجب الذنب» بیان فرموده است که با خاک شدن انسان فنا نمی‌شود. الله تعالی که بدون واسطه نیز قادر است همه چیز را دوباره زنده کند: «هو الذی یبدا الخلق ثم یعیده و هو اهلون علیه»؛^(۶) او است که آفرینش را آغاز می‌کند و سپس آنرا باز می‌گرداند و این برای او آسانتر است.

دین اسلام و پیشرفت‌های علمی

اسلام یک دین کامل و آیین هماهنگ با فطرت سلیم بشر است که الله تعالی آنرا برای جهانیان برگزیده است. اسلام بطور عموم از هر نوع علم و بحث، تحقیق و جستجو استقبال می‌کند و دسترسی به بعضی علوم و تحقیق در مورد آنها را بر مسلمانان فرض کفایه می‌داند، مخصوصاً علوم و تحقیقاتی که مصلحت عموم در آنها باشد.

واکنش و موضع‌گیریهای دیگر ادیان و سعه صدر اسلام و مسلمانان در قبال پیشرفت و تحقیقات علمی، تاریخی طولانی دارد.

اما علم و تحقیق از دیدگاه اسلام همانند دیگر سیستم‌ها و نظام‌های ساخت بشر از کسب و تجارت گرفته تا وزارت و سیاست باید به ارزشهای دینی آراسته گردد و هیچگاه اسلام جدایی بین دین و اخلاق را نخواهد پذیرفت.

❑ واکنش و
موضع‌گیریهای
دیگر ادیان و
سعه صدر اسلام
و مسلمانان در
قبال
پیشرفت و
تحقیقات
علمی،
تاریخی
طولانی دارد.

همزمان با آن به اصل تنوع و تمایز از یکدیگر بعنوان یک نشانه از نشانه‌های الهی اشاره شده است. چنانکه الله تعالی در قرآن مجید می‌فرماید: «و من آیاته خلق السموت و الارض و اختلاف السننکم و الوانکم»^(۹)؛ و از زمره نشانه‌های (دال بر قدرت و عظمت) خدا آفرینش آسمانها و زمین و مختلف بودن زبانها و رنگهای شماس است.

و در سوره «فاطر» مفصل‌تر در این خصوص می‌فرماید: «الم تر ان الله انزل من السماء ماء فاخرجنا به ثمرات مختلفاً الوانها و من الناس و الدواب و الانعام مختلف الوانه»^(۱۰)؛ مگر نمی‌بینی که خداوند از آسمان آب سودمندی رامی باراند و با آن محصولات گوناگون و میوه‌های رنگارنگ را به وجود می‌آورد؛ (و مگر نمی‌بینی که) کوهها و خطوط و جاده‌هایی است (که بر سطح زمین کشیده شده است. خطوط و جاده‌هایی) که برخی‌ها سفید و برخی‌ها سرخ و بعضی‌ها سیاه پررنگ است، و هر یک از آنها به رنگهای مختلفی و در طرحهای متفاوتی (با دست تقدیر پروردگار بر چهره زمین ترسیم گشته) است. انسانها و جنندگان و چهارپایان نیز کاملاً دارای رنگهای مختلفی بوده و متفاوتند.

شبیه‌سازی رنگارنگی و گوناگونی افراد طبیعت را محو می‌کند چرا که ادعا دارد چند نسخه یا کپی از شخص واحد را بوجود می‌آورد. این عمل پیامدهایی ناگوار و مفاسد زیادی را در حیات اجتماعی و خصوصی بشر ایجاد می‌کند که بعضی از آنها برای هر انسان عاقلی قابل فهم هستند و بعضی دیگر شاید در آینده روشن شوند.

مثلاً دانش‌آموزان شبیه‌سازی شده یک کلاس را تصور کنید، چگونه معلم آنها را از یکدیگر تشخیص می‌دهد. همچنین یک بازرس پلیس چگونه مجرم را از بی‌گناه تشخیص می‌دهد، در حالیکه چهره‌ها، قیافه‌ها و اثر انگشتان آنها یکی است.

همچنین یک شوهر چگونه همسر خود را از میان گروهی از زنان شبیه‌سازی شده تشخیص می‌دهد.

سوءاستفاده از شبیه‌سازی

اگر از منظر دیگری به این مسئله بنگریم که خیلی مهم

دین اسلام برای جواز و پذیرفتن هر سیستم، پیشرفت و عمل بر حفظ و صیانت اصول پنجگانه «دین، نسل، عقل، مال و عرض (آبرو)» بیش از حد تأکید می‌کند و همانا انسانها در هر شرایط و زمانی به مراعات این امور اتفاق داشته‌اند زیرا بقای بنی‌نوع انسان و عمران و آبادی جهان به اتفاق همه ادیان و ملت‌ها در این امور نهفته است، و هر پیشرفت و تحقیقی که مستقیماً یا بالواسطه به این اصول کوچکترین لطمه‌ای وارد کند در پذیرفتن آن یقیناً جای تأمل است.

به همین منوال قاعده فقهی اسلام «لا ضرر و لا ضرار» بجای خود یک امر مسلم است که نه به کس دیگری ضرر رساندن جائز است و نه متحمل ضرر شدن کار معقول و پذیرفته‌ای است. همچنین هر آنچه که مضرتش از منفعتش بیشتر باشد فقه اسلامی آنرا رد می‌کند.

پیامدهای منفی و مفاسد اخلاقی شبیه‌سازی

اصول و ضوابطی که به آنها اشاره کردیم همانا اصولی است که منطق شریعت اسلام بر آنها استوار است. با توجه به این اصول، اسلام چنین اقدامی را نمی‌پسندد و با در نظر گرفتن پیامدهای منفی و مفاسد گوناگون اخلاقی شبیه‌سازی انسان، دین اسلام آنرا منع می‌کند. ناگفته نماند که تعداد کمی از علماء اسلام آنرا ودیعه‌ای الهی پنداشته‌اند، به شرطی که انجام آن با امر حرامی مقارن نباشد؛^(۱۱) و بعضی سکوت اختیار کرده‌اند تا حقیقت این قضیه روشن‌تر شود. اما جمهور علماء و دانشمندان اسلامی به خاطر ضررها و پیامدهای منفی، این عمل را مخالف با اصول عامه اسلام قرار داده‌اند.^(۱۲) اخیراً دکتر یوسف قرضاوی نیز در مصاحبه‌ای با روزنامه قطری «الرایه» با توضیح و اشاره به پیامدهای منفی و مفاسد اخلاقی آن، آنرا ناجائز و بسیار هراس‌انگیز توصیف کرده‌اند. گزیده‌ای از اظهارات شیخ قرضاوی در ادامه خواهد آمد.

شبیه‌سازی انسان با اصل تنوع منافات دارد

الله تبارک و تعالی این کائنات را بنابر اصل تنوع و تمایز از یکدیگر خلق فرموده است، در قرآن مجید وقتی از خلقت انسان و دیگر اشیاء سخن به میان آمده،

☑ به همین منوال قاعده فقهی اسلام «لا ضرر و لا ضرار» بجای خود یک امر مسلم است که نه به کس دیگری ضرر رساندن جائز است و نه متحمل ضرر شدن کار معقول و پذیرفته‌ای است.

که همهٔ نر و ماده‌ها را آفریده است، اعم از آنچه از زمین می‌روید، و از خود آنان، و از چیزهایی که ایشان نمی‌دانند.

و در جای دیگر می‌فرماید: «ومن کل شیء خلقنا زوجین لعلکم تذکرون»^(۱۲)؛ ما از هر چیز جفتی را آفریده‌ایم تا اینکه شما (عظمت آفریدگار را) یاد کنید.

شبیه‌سازی بر خلاف این اصل تکرار جنس واحد است و جنس دوم را معطل می‌کند.

در حقیقت شبیه‌سازی یک نوع سرکشی و بغاوت در مقابل فطرت و سرشتی است که الله تعالی انسان را بر آن خلق فرموده است.

نکته دیگر قابل توجه این است که انسان مطابق فطرت خویش نه فقط برای افزایش نسل بلکه برای بدست آوردن سکون و آرامش و تکمیل خلائهای روانی به جنس مقابل نیازمند است. و اگر زن و مرد برای بقا و آرامش و تکمیل نیازهای غریزی و روانی به یکدیگر نیازمندند، فرزندان‌شان بیشتر از آنان به وجود پدر و مادر و توجهات آنها محتاج هستند، تا در کانون پر مهر و محبت خانواده پرورش یافته و در آنها حس خیرخواهی و همکاری با دیگران ایجاد شود.

شاید به همین خاطر طولی‌ترین مدت طفولیت در آدمیزاد یافته می‌شود و زمان طولانی‌ای را در بر می‌گیرد، و در آن دوران فرزند قدم به قدم به سایهٔ مادی و معنوی پدر و مادر نیاز دارد. و اگر زیر سایه مهر و محبت پدر و مادر قرار نگیرد تربیت او ناقص است.

اما در شبیه‌سازی هرگز چنین مفهوم و معیاری وجود ندارد، بلکه مرد و زن را از یکدیگر جدا و آزاد می‌کند.

رابطهٔ نسبی بین انسانهای شبیه‌سازی شده

بین فرد شبیه‌سازی شده و بین فردی که از وی شبیه‌سازی شده چه رابطهٔ نسبی‌ای باید وجود داشته باشد؟ این مسألهٔ جدی برای خیلی‌ها سؤال برانگیز است.

بدون تردید فرد نو مولود وجود مستقلی دارد، گرچه در تمام صفات با شبیه خود همانند باشد، ولی محیط و اجتماع در تربیتش اثر می‌گذارد و بر اثر آن در صفات اکتسابی (عقیده و رفتار و کردار) شخص متفاوتی خواهد بود، چرا که یکسانی در خلقت در صفات اکتسابی

است نمی‌توان اطمینان حاصل کرد که از این عمل در جهت منفی و فساد استفاده نشود، آن گونه که از انرژی اتمی و اسلحه‌های کشتار جمعی برای نابودی جهان و جهانیان استفاده می‌شود.

چه کسی می‌تواند تضمین کند که ابرقدرتها و دولت‌های تابع آنها از این پیشرفت لشکری وحشی و قوی‌نسانند و بر دیگر اقوام نتازند.

و چه کسی تضمین می‌کند که ابرقدرتها بهره‌برداری از این پیشرفت را به خود اختصاص نمی‌دهند؟ و دیگر کشورها را از دستیابی به آن باز نمی‌دارند، آن گونه که در مورد استفاده از انرژی هسته‌ای عمل کرده و موضع می‌گیرند.

و یقیناً از این عمل بازار قاچاقچیان انسان غیر قابل کنترل و خطرناک خواهد شد. باندهای تبهکاران خواهند توانست به تولید و تکثیر انسانهای شبیه‌سازی شده به صورت انبوه پردازند، سپس آنها را زنده یا پس از کشتن اعضای مورد نیاز و قابل پیوندشان را مثل کالاهای دیگر در بازار عرضه کنند، و بالاخره از این راه بدترین نوع بردگی در تاریخ بشر توسط تبهکاران جهانی شکل خواهد گرفت.

شبیه‌سازی سنت زوجیت را نفی می‌کند

شبیه‌سازی انسان در صورتهایی که دانشمندان آن را شرح داده‌اند، با قانون ازدواج کاملاً مغایرت دارد و قانونی که نظام طبیعت در روی زمین بر آن استوار است با این اقدام متزلزل می‌شود.

این واقعیتی است که الله تعالی انسانها، حیوانات، پرندگان، خزندگان و حشرات را جفت و زوج خلق کرده است و این اختلاف جنسی و زوجیت در نباتات نیز برقرار است.

تحقیقات جدید نیز ثابت کرده که مسئله زوجیت در جمادات نیز وجود دارد. همانطور که می‌دانیم جریان الکتریسته و برق نیز از دو عنصر مثبت و منفی شکل می‌گیرد. حتی که در اتم (Atom) هم این حقیقت در دو جزء الکترون و پروتون نمایان است.

الله تعالی در بسیاری از آیات این حقیقت را بیان فرموده است، چنانکه می‌فرماید: «سبحان الذی خلق الأزواج کلها مما تنبت الارض و من انفسهم و مما لا یعلمون»^(۱۳)؛ تسبیح و تقدیس خداوندی را سزاست

نکته دیگر

قابل توجه

این است که

انسان مطابق

فطرت خویش

نه فقط برای

افزایش نسل

بلکه برای

بدست آوردن

سکون و آرامش

و تکمیل

خلائهای روانی

به جنس مقابل

نیازمند است.

می‌کنند چندان جای تأسف نیست، ولی این موضع‌گیری در مقابل با تبلیغاتی که برای کنترل جمعیت و تنظیم خانواده به صورت گسترده در جهان انجام می‌گیرد کاملاً در تضاد است و در آن هیچ تردیدی وجود ندارد.

ثانیاً با بحرانهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی ای که جهان امروز با آن روبرو است فکر نمی‌کنیم به شبیه‌سازی انسان نیازی بیفتد و با پیامدهای منفی و غیر اخلاقی آن جهان و جهانیان با بحران جدیدی مواجه شوند.

برقرار نخواهد ماند. پس این دو نفر با یکدیگر چه نسبتی دارند؟ آیا فرزند و یا برادر هستند، یا با یکدیگر بیگانه‌اند؟! برخی می‌گویند که شخص شبیه‌سازی شده فرزند شبیه خود است، چون جزء او است.

ولی این گفته وقتی معتبر می‌بود که نطفه در رحم زنی قرار گرفته، و سپس ولادت به شکل طبیعی انجام می‌گرفت؛ چنانکه الله تعالی می‌فرماید: «ان امهاتکم الاثمی ولدنهم»^(۱۳)؛ مادرانشان تنها زنانی هستند که ایشان را زائیده‌اند.

گروهی دیگر می‌گویند که آنها برادر دوقلو هستند! این هم مورد تردید است زیرا برادران دوقلو، یک اصل یعنی پدر و مادر دارند، ولی در این مورد تا حال اصل ثابت نشده است چگونه فرع ثابت می‌شود.

خلاصه اینکه برای محفوظ ماندن از چنین مفاسدی «سداً للذریعه» باید جلوی شبیه‌سازی انسان را گرفت و آن را کاملاً رد کرد.

☑ خلاصه

اینکه برای محفوظ ماندن از چنین مفاسدی

«سداً للذریعه»

باید جلوی

شبیه‌سازی

انسان را

گرفت و آن را

کاملاً رد کرد.

شبیه‌سازی در راستای استفاده در

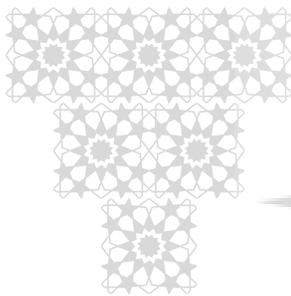
علاج بیماران (Therapeutic Cloning)

استفاده از شبیه‌سازی برای درمان برخی بیماری‌ها ابعاد مختلفی دارد که باید روشن شود. اگر هدف این است که عضو قابل پیوندی از انسان یا طفل شبیه‌سازی شده برداشته شود و به شخصی دیگر پیوند زده شود، این عمل بدون تردید قطعاً حرام است، چرا که او هم مخلوقی ذی روح و دارای حیات است، و از بین بردن او به هیچ وجه جایز نیست.

اما در صورتی که امکان داشته باشد که اعضاء قابل پیوند و مورد نیاز بیماران مانند قلب، کبد، کلیه و غیره شبیه‌سازی شود و این عمل بدون ایذاء و ضرر رسانی به مخلوق دیگری انجام شود، اسلام از آن استقبال می‌کند و آن را پسندیده و کار ثواب و خدمتی بزرگ به بنی نوع انسان تلقی می‌کند.

سخن آخر

شبیه‌سازی انسان واقعاً پیشرفتی شگفت و خارق‌العاده است که توجه اکثر دانشمندان و علماء و ادیان را بخود جلب نموده است. اما اینکه گروهی از دانشمندان و علماء بدون قید و شرط از آن حمایت

پاورقی:

- ۱- روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۸ آذر ۱۳۸۰، شماره: ۶۵۱۳.
- ۲- روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۸ آذر ۱۳۸۰، شماره: ۶۵۱۳.
- ۳- (www.aljazeera.net).
- ۴- اعراف: ۵۴.
- ۵- ملک: ۲.
- ۶- روم: ۲۷.
- ۷- نظریه سید محمد سعید الحکیم از علماء شیعه (www.balagh.com).
- ۸- دکتر محمد عبدالحمید متخصص بارداری و نازایی زنان (www.alazhar.com).
- ۹- روم: ۲۲.
- ۱۰- فاطر: ۲۸-۲۷.
- ۱۱- یس: ۳۶.
- ۱۲- الذاریات: ۴۹.
- ۱۳- مجادله: ۲.